

ESKİ TKP'NİN BAZI ÜYELERİNİN SOVYETLER BİRLİĞİ İSTİHBARATI İLE İLİŞKİLERİ

13 Temmuz 2024

Yıldırım Koç

Bir kişi veya parti için en büyük suçlama, başka bir ülkenin istihbarat örgütleri tarafından kullanılmasıdır, casusluktur, ajanlıktır. Geçmişte eski TKP'nin bazı üyelerine de bu tür suçlamalar getirilmisti. Ancak güvenilir kaynaklarda böyle bir iddia yer almıyordu. Son dönemde yayımlanan bazı güvenilir kaynaklar, geçmişte bu doğrultuda girişimler olduğunu göstermektedir.

Atatürk'ün eski TKP'ye ilişkin tavrının belirlenmesinde, Türk istihbaratının yakından izlediği bu ilişki de etkili oldu.

Eski TKP'nin önemli kadrolarından Bilal Şen'in 2019 yılında genişletilmiş ikinci baskısı yapılan ve güvenilir bir kaynak olan *Bilal Şen, Anılar-Notlar* kitabında bu anlama gelen iki bölüm vardır. Bilal Şen'in anlattığına göre, Sovyetler Birliği bazı bilgileri derlemede eski TKP'nin bazı üyelerini kullanmıştır.

Bilal Şen'in bu konudaki anlatımları aşağıda sunulmaktadır:

"Yıllar sonra Moskova'da bu olayı bana Boz Mehmet anlattı. Boz Mehmet, Sovyet Elçiliği'nden bir elemanın Ankara'dan İstanbul'a geldiğini, kendisini bulduğunu, Boz Mehmet'ten eleman istediğini, Boz Mehmet'in de Hasan Basri'yi görevlendirdiğini anlattı bana. Daha sonra Boz Mehmet Moskova'ya gittiğinde Mustafayef vasıtasıyla bu Sovyet Elçiliği'nde o yıllarda çalışmış ve bu işte görev almış insanları bulmak için yardım istemiş. Mustafayef de iki adamın adresini vermiş. Boz Mehmet onları bulmak için adreslerine gitmiş ama bu adamlar Boz Mehmet ile konuşmaya yanaşmamışlar." (Erden Akbulut-Ersin Tosun, Bilal Şen, Anılar-Notlar, Genişletilmiş 2. Baskı, Sosyal Tarih Yay., İstanbul, 2019;48)

"Savaşın ilk başladığı yıllarda Sovyetler Birliği'nin bizim Partiden bu tür şeyler istemesi belki anlayışla karşılanabilirdi. Ama savaş galibiyetle sonuçlanırken Sovyetlerin böyle istekte bulunması, bunun yol ve yönteminin böyle olması gerçekten de anlaşılır gibi değil. Gerçi bütün yaşamım boyunca Parti ile istihbarat ilişkilerinin iç içe geçmesi beni hep rahatsız etmiştir. Böyle şeylerin Komünist Partisi çalışmalarıyla hiç ilişkisinin olmaması lazımdır." (Akbulut-Tosun,2019;50)

Bu ifadeler, eski TKP'nin bazı üyeleri ile Sovyetler Birliği istihbarat örgütleri arasında bazı ilişkilerin olmuş olduğunu göstermektedir.

Bilal Şen anılarında şu bilgiyi de vermektedir: "Tevfik Dilmen, Hasan Kaşarçı, onun eşi Melahat, Selahattin Efe, Hasan Basri, Elektrikçi Muzaffer. İşte bunlara İkinci Dünya Savaşı günlerinde bir telsiz verici sağlanmış. Bunlar da bu vericiyle Komintern'e bilgi vereceklermiş." (Akbulut-Tosun,2019;47)

Eski TKP'nin 1920 yılından itibaren önemli yöneticilerinden Süleyman Nuri'nin Sovyetler Birliği adına Türkiye'de casusluk yaptığına ilişkin bir bilgi de, Süleyman Nuri'nin anılarında yer almaktadır. Erden Akbulut'un anlattığına göre, eski TKP'nin önemli kadrolarından Bilal Şen, eski TKP'nin 1920'li yıllardaki yöneticilerinden Süleyman Nuri'nin

damadıdır. Erden Akbulut, Süleyman Nuri'nin 10 Haziran 1963 tarihinde tamamlanmış olan anılarının asıllarını Bilal Şen'in Sofya'daki evinden alır ve yayıma hazırlar. Süleyman Nuri'nin kızı Svetlana Nuri-Şen, kitabın yayımlanmasından memnun olurken, damadı Bilal Şen, kitapta yer alan aşağıdaki alıntı nedeniyle rahatsız olur. Kitap şöyle bitmektedir:

“Yekûnu aşağı yukarı 22 sene sınır dışında kaldığım bu müddette bir buçuk senesi bana yükletilen vazifeyi başarmakla geçmiş ve başarılmış, 12 senesi cezaevlerinde, yedi senesi sürgünlerde ve bir senesi de Sovyetler Birliği'ne gelebilmek için uğraşmakla geçerek 8 Şubat 1958'de Sovyetler Birliği'ndeki eşim ve kızımдан ibaret olan aileme Moskova'da kavuştum.” (Süleyman Nuri, Çanakkale Siperlerinden TKP Yönetimine, Uyanan Esirler, Tüstav Yay., İstanbul, 2002;431)

Süleyman Nuri, 24 Nisan 1937 ile 23 Ekim 1938 tarihleri arasında Sovyet istihbaratının görevlisi olarak Türkiye'de 1,5 yıl faaliyet gösterdikten sonra yakalanmış ve 20 yıla yakın hapislik ve sürgünlük yaşamıştı. Bu konuda Erden Akbulut'un değerlendirmesi şöyledir: “Yani Bilal Şen, Süleyman Nuri'nin Sovyetler Birliği adına askeri istihbarat toplamak, yani casusluk yapmak üzere Türkiye'ye geldiğini ikrar etmesinin yayınlanmasını istememişti.” (Akbulut, Erden, “Süleyman Nuri'nin Şahsi Dosyası,” Alkan, M.Ö.-Bora, Tanıl-Koraltürk, Murat, *Mete Tunçay'a Armağan*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007;371-372)

Sovyetler Birliği'nin 1930'larda Türkiye'deki bazı casusluk faaliyetlerine ilişkin bilgiler ve Süleyman Nuri'ye ve bazı başka kişilere ait polis ifadeleri ve fezlekeleri Ali Birinci'nin “Bolşevik Süleyman'ın Serencâmına Zeyl” yazısında ayrıntılı olarak yer almaktadır. (Birinci, Ali, “Bolşevik Süleyman'ın Serencâmına Zeyl,” Mehmet Ö. Alkan-Tanıl Bora-Mural Koraltürk (der.), 2007, s.391-452)

Ali Birinci'nin çalışmasına göre, Süleyman Nuri 24 Nisan 1937 tarihinde Sovyet istihbarat örgütü tarafından hazırlanmış sahte bir kimlikle Türkiye'ye geldi ve 23 Ekim 1938 tarihine kadar istihbarat toplamaya çalıştı. 22 Ekim 1938 tarihinde, Ali oğlu Ali Çamdere adına yazılı bir kimlikle sınırdan Sovyetler Birliği'ne geçmeye çalışırken, Borçka'nın Adagül köyünde yakalandı. Süleyman Nuri'nin gerçek kimliğini ortaya çıkaran kişi, o tarihte Çoruh Emniyet Müdürü olan İsmail Hakkı Tarı idi. Bu başarısı nedeniyle kendisine 17 Aralık 1938 tarihinde bir takdirname verildi. İsmail Hakkı Tarı, 1951 yılındaki TKP tevkiyatında yakalanan ve daha sonra Mihri Belli ile evlenen TKP üyesi Sevim Tarı'nın babasıydı. (Birinci, 2007;406)

Süleyman Nuri, on beş sene iki gün ağır hapse ve yedi sene Çorum'da mecburi ikamete mahkûm edildi. 15 Temmuz 1950 affıyla cezaevinden çıktı ve sürgüne gönderildi. Cezasını 16 Temmuz 1957 tarihinde tamamladı. 29 Ocak 1958 tarihinde Sovyetler Birliği'ne gitti. Süleyman Nuri'ye 25 Mayıs 1965 tarihinde Sovyetler Birliği'nde I. Derece Vatan Harbi nişanı verildi.

Süleyman Nuri polisteki ifadesinde kendisine istihbarat toplama görevinin nasıl verildiğini, nasıl hazırlandığını, kimlerle nasıl ilişki kurduğunu, vb. ayrıntılı şekilde anlatmaktadır. (Birinci, 2007;416-429) Görevi ve Türkiye'ye gelişi şöyle anlatılmaktadır:

“Türk askeri filosu ve bu filoya ait tesisat, inşaat, liman ve iskele vaziyetleri, filonun hareketına ait topladığı bilgiyi Radist vasıtasıyla Odesa Karadeniz Filosu merkezine bildirecek. (...) Türkiye deniz harp kuvvetleri arasında ve bu kuvvetlere ait deniz tesisatından haber toplamak üzere bir şebeke kurmak ve bu şebekenin Sovyet Rusya ile

telsiz muhaberesini tesis etmek üzere talimat, hususi ders ve Türkiye'deki umumi hayat şartlarına dair izahat aldıktan sonra kendisine verilen üç yüz lira ve Ali oğlu Ali Çamdere adına yazılı başkasına ait bir hüviyet cüzdanı ile Odesa'dan bir motora binerek Karadeniz'e açıldıklarını ve 24 Nisan 1937 sabahı İnebolu'nun on km. şarkında karaya çıkarılarak motorun geriye döndüğünü, aynı gün Gülcemal vapuruyla İnebolu'dan İstanbul'a hareket ederek İstanbul'da üç gün ikametden sonra İzmir'e geçtiğini..." (Birinci,2007;420,439-440)

İşin ilginç yanı, Süleyman Nuri'nin Türkiye'ye geldikten sonra, temas kurduğu kişinin, 1920 yılında Baku'de tanıdığı Fuat Sabit olmasıdır. Fuat Sabit askeri doktordu ve 1919-1920 yıllarında Teşkilat-ı Mahsusa'nın güvenilir bir adamı olarak Kafkasya ve Moskova'da bulunmuştu ve Süleyman Nuri'yi bu görevi sırasında tanımıştı. Dr.Fuat Sabit daha sonra Manisa'da 42. Alay başhekimliği yapmış ve 1926 yılında emekliye ayrılmıştı. Diğer bir deyişle, devletle çok yakın ilişki içinde biriydi. Süleyman Nuri, bu özelliklerini bilmediği Fuat Sabit'ten yardım istedi. Bu durumu ifadesinde şöyle anlatmaktadır:

"1920'de Bakû'de tanıdığım Dr. Fuat Sabit'i, telefon rehberi delâletiyle arayarak, buldum. (...) Fuat Sabit'e, uzun müddet, istihbarat işlerinden bahsedemedim, fakat Doktoru ziyaret ettikçe İstanbul'da niçin beklediğimi, Rusya'ya neden dönmediğimi mütemediyen soruyordu. O vakit vazifemin tamam olmadığını, Türkiye'de Sovyet Rusya hesabına (casusluk) yapabilecek bir eleman tedarik etmek istediğimi, bu vazifeyi yaptıktan sonra gidebileceğimi söyledim. Mümkünse bu işlere elverişli bir adam tavsiye etmesini Doktordan rica ettim. Esasen almış olduğum istihbarat mevzuu hakkında kendisine kapalı ve imalı bir şekilde biraz da izahat vermiştim. Bu izahat Sovyetlerin Boğazlar vaziyetine ve faşist devletlerin Türkiye'ye yaklaşmak istediklerini ve bu meyanda İngilizlerin Türkiye üzerinde müessir olmağa çalıştıkları gibi birtakım endişelerin Sovyetlere hakim olduğunu, bu itibarla ileride Sovyetler aleyhine baş gösterebilecek birtakım tehlikeleri şimdiden önleyebilmek için Sovyetlerin böyle bir istihbarat teşkilatına lüzum gördüklerine dair olup bu maksatla Türkiye'de Sovyet Rusya aleyhine doğabilecek cereyanların faşistlerin ve Almanların Türkiye'deki ve bilhassa harp filosundaki faaliyetlerini ve meydana getirdikleri tesisatı ve inşaatı, iskele ve liman vaziyetlerini dinlemek ve anlamaktan ibaret olduğunu söylemekten ibaretti. Ben, kendisini ürkütmemek için, o gün daha fazla izahatta bulunmadım. Fakat Fuat Sabit bu işin askeri bir mahiyette istihbarat olduğunu hissetti ve bana 'Ben böyle bir avantüre giremem, fakat tanıdığım biri var, her muhite girer, çıkar, onu tavsiye edebilirim ve bunun için de kendisiyle bir defa görüşmem lazımdır' dedi." (Birinci,2007;423-424)

Anlaşıldığı kadarıyla, Süleyman Nuri daha işin başında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin istihbaratının eline düştü. Nitekim, Süleyman Nuri'nin yargılanması sırasında, "gerçekten de S.Nuri meselesinde suç unsurları tam teşekkül etmemiş ve suç eksik teşebbüs safhasında kalmıştı." (Birinci,2007;407)

Ali Birinci'nin çalışmasında, o tarihlerde Kerim Sâdi ile birlikte yaşayan Sıdika isimli bir kadına Süleyman Nuri'nin yaptığı teklif de, bu kişinin ifadesinde şöyle anlatılmaktadır (Süleyman Nuri kendisini Abdurrahman olarak tanıtmıştır):

“Kararlaştırdığımız gibi Salacak Parkı’nda görüştük. Abdurrahman’ın gözünde gözlük vardı. Müřkülâtle tanıdım. Bana o günü Türkiye’de faşistlerin gittikçe kuvvet bulduğundan ve Türk komünistlerinin fena çalıştığından heyecanla bahsetti. (...) Bundan sonra Türkiye’de faşizm ile mücadele için müşterek mesai teklifinde bulundu. Ben kendisine Komünist Partisi’nden çıkarılmış olduğumu ve esasen fiili bir vazife de almak istemediğimi söyledim. Türkiye komünistlerinin de dejenere olduğunu, binaen aleyh yeniden çalışmak ve bir şeyler yapmak mümkün olduğunu ileri sürerek bana bir radyo makinesi vereceklerini söyledi. Ben, bidayetten bildiğimiz, bir radyo cihazı zannettim. Bilahare eliyle yaptığı tarifte bunun yirmi-yirmi beş ebadında ve telsiz muhaberesine yarar bir alet olduğunu anladım ve bununla ne iş yapacağımı sordum. Bana, Türkiye’deki faşistlerin faaliyetine dair verilecek haberleri bu alet vasıtasıyla Sovyet Rusya’ya bildireceğimi söyledi ve araştırmam üzerine bu haberleri kimin vereceğini gizledi. Böyle bir aleti kullanamayacağımı, zira kullanmayı bilmediğimi ileri sürünce, ‘yarın sizi gizli vasıta ile Rusya’ya göndeririz, orada öğrenirsin’ dedi ve bu aletin bir oda içerisinde kurulacağını, duvarlara bir takım tesisat yapılarak faaliyete geçeceğini, mamafih iktiza eden asıl bilginin Rusya’da verileceğini söyledi. (...) Bu işi herhangi bir komünizm hareketinin dışında adeta bir casusluk işi mahiyetinde gördüğüm için reddettim. (...) Bu işi bir komünist işinden ziyade ve biz komünistlerin faaliyetinden hariç olarak bir GPU işi olarak telakki ettiğim için ve Abdurrahman da kimseye söylememeliğimi ihtar ettiğinden, şahsi akıbetimden korkarak, kimseye bahsetmedim.” (Birinci,2007;430-431)

Atatürk’ün eski TKP’ye karşı olumsuz tavrı değerlendirilirken, eski TKP’nin bazı üyelerinin Sovyetler Birliğı istihbaratı tarafından kullanıldığını veya kullanılmak istendiğini bilmekte yarar vardır. Ayrıca, Türkiye’de sosyalist harekete verilen en büyük zararlardan biri, en azından bazı komünistlerin Sovyetler Birliğı hesabına casusluk yapmış olmalarıdır.